

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.16>

ВОЛИНЕЦЬ Р.М.

**ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
GROUNDS AND PROCEDURE FOR THE USE OF ADMINISTRATIVE
AND LEGAL COERCION BY THE POLICE**

У статті наголошено, що здійснюючи свою діяльність поліцейський може застосовувати заходи адміністративного примусу виключно за наявності певних підстав. Розкрито наукові підходи щодо з'ясування сутності поняття «підстава», на основі чого було аргументовано, що підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими – це подія, діяння, бездіяльність, правопорушення та інші негативні процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру. Зазначене вище визначення характеризує фактичні підстави застосування примусу органами поліції, а тому вбачаємо необхідним також виокремити, окрім зазначеного, нормативні та процедурні підстави. Зроблено висновок, що поліцейські як суб'єкти правоохоронної діяльності, які уповноважені застосовувати адміністративно-правові заходи примусу, зобов'язані чітко дотримуватися підстав та порядку застосування таких заходів, застосовувати їх виключно для самооборони, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку тощо. Всі заходи адміністративно-правового примусу мають бути законними, обґрунтованими, спрямованими на захист прав, свобод та інтересів людини. В ході дослідження встановлено, що чинне адміністративне законодавство не визначає підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, враховуючи цю прогалину в чинному законодавстві запропоновано внести до нього відповідні зміни. В контексті дослідження порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими виявлено, що норми чинного адміністративного законодавства у цій сфері є загальними та містять багато невизначених правових аспектів практичного застосування примусових заходів поліцейськими, за рахунок чого така службова особа отримує певний обсяг розсуду, що може в свою чергу призводити до порушень прав, свобод та інтересів людини та певних зловживань з боку поліцейського як представника правоохоронного органу.

Ключові слова: *підстава, порядок, застосування, примус, Національна поліція України.*

The article emphasizes that a police officer can apply administrative coercion measures only if there are certain grounds. Scientific approaches to clarifying the essence of the concept of "ground" were revealed, based on which it was argued that the grounds for the use of administrative and legal coercion by the police are events, actions, inaction, offenses and other negative processes or phenomena that violate rights, freedoms, interests subjects of law, public order or public safety, which cause the need to take measures of an administrative and coercive nature. The above-mentioned definition characterizes the actual grounds for the use of coercion by police authorities, and therefore we consider it necessary to distinguish, in addition to the above, normative and procedural grounds. It was concluded that police officers, as subjects of law enforcement activities, who are authorized to apply administrative and

legal measures of coercion, are obliged to clearly observe the grounds and procedure for applying such measures, to use them exclusively for self-defense, protection and protection of human rights and freedoms, the interests of society and of the state, combating crime, maintaining public safety and order, etc. All measures of administrative and legal coercion must be legal, justified, aimed at protecting human rights, freedoms and interests. In the course of the research, it was established that the current administrative legislation does not determine the grounds for the use of administrative and legal coercion by the police, taking into account this gap in the current legislation, it is proposed to make appropriate changes to it. In the context of the study of the procedure for the application of administrative and legal coercion by the police, it was found that the norms of the current administrative legislation in this area are general and contain many undefined legal aspects of the practical application of coercive measures by the police, due to which such an official receives a certain amount of discretion, which may in turn lead to violations of human rights, freedoms and interests and certain abuses on the part of a police officer as a representative of a law enforcement agency.

Key words: *grounds, procedure, application, coercion, National Police of Ukraine.*

Постановка проблеми. За певних обставин поліцейський має бути готовий до безпосереднього професійного втручання у будь-яку ситуацію, що виникає як під час виконання ним службових обов'язків, так і поза ними. Особливо це стосується патрульних поліцейських, які першими реагують на повідомлення про правопорушення, а також враховуючи їхнє цілодобове несення служби. Далеко не всі правопорушення їм вдається зупинити без застосування адміністративно-примусових заходів. Тому під час виконання обов'язків з охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічної безпеці і порядку або припинення їх порушення працівники поліції застосовують у межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу. Для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічної безпеки у межах своєї компетенції поліцейські застосовують такі заходи примусу, зокрема: фізичний вплив, спеціальні засоби, вогнепальну зброю тощо [1, с. 34]. Доцільність наукового аналізу підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими має велике значення для загально правових досліджень та для правозастосовної практики, адже використання примусових заходів можливе лише у випадках, визначених законом.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із регулюванням юридичних підстав застосування заходів примусу правоохоронними органами України, у своїх наукових працях розглядали: О.М. Бандурка, Ю.З. Біла-Тюріна, С.І. Братков, С.М. Гусаров, Т.В. Євчук, О.Ф. Кобзар, А.Т. Комзюк, О.М. Музичук, М.І. Пелех, Д.Б. Санакоєв, Ю.В. Сіроштан, О.І. Ульянов, І.С. Циб, О.С. Юнін та багато інших. Втім, незважаючи на чималі теоретичні здобутки, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені теоретичному осмисленню підстав та порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими.

Саме тому метою статті є: визначити поняття та розкрити підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж безпосередньо перейти до дослідження підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, доцільно розглянути значення поняття «підстава».

Якщо досліджувати етимологію поняття «підстава», то можна побачити такі підходи у тлумачній словниковій літературі до визначення дефініції цього поняття: 1) те, на чому базується, ґрунтується що-небудь; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь [2]; сутність чого-небудь, зміст, мета, основне призначення чого-небудь; поклик [3]. Якщо аналізувати термін «підстава», враховуючи предмет даного дослідження, то з нашої точки зору, під підставою слід розуміти – основні мотиви, причини, обставини, що обумовлюють певні дії. В контексті цього дослідження поняття «підстави» об'єднує у собі окремі явища об'єктивної дійсності, такі як подія, діяння, бездіяльність, вчинок, проступок та інші процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку.

Отже, враховуючи вищезазначене, під підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими слід розуміти як подію, діяння, бездіяльність, правопорушення, проступок та інші процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру.

Якщо проаналізувати підзаконні нормативно-правові акти регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції, то можна дійти висновку, що вони не визначають підстави, а встановлюють порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. Так, зокрема, відповідно до положень Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції [4]. Загалом, підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими численні та залежать від виду примусових заходів, що реалізуються органами поліції. Втім, за будь-яких обставин реалізація застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції повинно здійснюватися на правомірних заходах, в межах нормативно-правових актів, маючи ефективний спосіб реалізації. Міра та рівень заповідної школи внаслідок застосування заходів примусу правоохоронними органами відносним, оскільки визначається не тільки юридичними чинниками, але і обстановкою, в якій опинився суб'єкт застосування заходів примусу у момент діяння, яке завдає шкоди. Це означає, що шкода, яка відповідає правовій підставі, буде правомірною лише за умови, якщо вона відповідатиме і тій обстановці, в якій була заповідана [5, с. 189].

Резюмуючи, зазначимо, що за наявності підстав застосування адміністративно-правового примусу, поліцейські повинні: при застосуванні заходів адміністративно-правового примусу надавати перевагу ненасильницьким засобам; застосовувати зброю у лише у випадку крайньої необхідності, обумовленої небезпекою для його життя і здоров'я, або життя і здоров'я інших фізичних осіб; застосовувати зброю виключно з метою самозахисту, або захисту інших осіб. На жаль, норми законодавчих актів, зокрема положення Закону України «Про Національну поліцію» [6] окремо не визначають підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, така прогалина у праві призводить до правової невизначеності у досліджуваній сфері, а тому цей недолік потребує негайного усунення, шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» [6].

Основне призначення поліцейських заходів примусового характеру полягає в тому, щоб вчасно відреагувати на ті або інші анти-суспільні діяння, спонукати, змусити певних осіб виконувати вимоги правових норм, припинити чи перервати правопорушення й тим самим не допустити настання шкідливих наслідків. Працівник поліції, застосовуючи поліцейські заходи примусового характеру, має добре знати свою справу, вміти застосовувати силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю лише у встановлених законодавством випадках, оскільки неправомірне застосування може розглядатися як перевищення або зловживання владою. Дисциплінованість, законність, психологічна стійкість, наявність потужних теоретичних знань, практичних умінь та стійких навичок – це той неповний перелік якостей, якими повинен володіти кожен працівник поліції для успішного виконання покладених завдань [7, с. 16].

Закон визначає всього три форми застосування заходів адміністративно-правового примусу: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї (ст. 42) [6]. На відміну від заходів превенції, заходи примусу застосовуються поліцейськими лише у виключних випадках, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння, які іншим шляхом неможливо припинити. У теорії адміністративного права такі заходи класифікуються як заходи припинення спеціального характеру, коли заходи загального характеру не дали результату або в певній ситуації є просто не доречними. Тому під час аналізу заходів примусу варто з'ясувати співвідношення міри обмеження прав людини з крайньою необхідністю застосування саме таких заходів. Крім цього, потрібно розглянути аспект захисту прав і свобод людини в особі не тільки самого правопорушника, до якого застосовується примус, а й поліцейського і третіх осіб, що можуть стати або є жертвою протиправної поведінки. Із цього випливає питання обсягу поліцейського розсуду під час застосування засобів поліцейського примусу, адже, з одного боку, підстави застосування таких засобів повинні бути максимально конкретизовані, бо йдеться про значне обмеження основоположних прав і свобод людини, а з іншого – повинен бути певний простір для розсуду поліцейського: закон не може передбачити всі комбінації та варіанти розвитку подій, коли поліцейський повинен прямо протидіяти правопорушенням і захищати не тільки себе, а й інших осіб, яким загрожує небезпека [8, с. 275].

Загалом, обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також в залежності від ситуації яка складається. В залежності від розвитку ситуації поліцейський може: припинити застосування фізичної сили та здійснити

перехід до застосування спеціальних засобів; припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї; припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї; – припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї; припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили; припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї; припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї; припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї; здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до застосування фізичної сили; здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до застосування спеціальних засобів; здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до активного застосування вогнепальної зброї; припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили; припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів; припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили; здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї [9, с. 208].

Тож, вважаємо за доцільне дослідити кожен примусовий захід та порядок його застосування окремо. Фізичну силу як захід примусу Закон [6] визначає так: поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [6].

Сформульована цією нормою підстава застосування поліцейським фізичної сили до правопорушника, а саме: «якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом» – дає зрозуміти, що законодавець посилається на класифікацію поліцейських заходів визначену теорією адміністративного права, адже «інші заходи» в контексті цієї норми передбачаються як менш жорсткі альтернативи, що передують застосуванню фізичної сили, а саме законна вимога поліцейського припинити противоправну поведінку, що класифікується в теорії як загальний захід припинення, за яким слідує (за логікою законодавця) попередження про застосування передбачених законом заходів примусу, звісно, якщо дають змогу обставини [8, с. 275].

За аналогічним принципом застосовуються спеціальні засоби. Поліцейський відштовхується від підстав застосування фізичної сили, але при цьому враховує, як вище зазначено, вид правопорушення, обставини, що склалися, і самі параметри особи правопорушника. Це дає змогу визначити представнику правоохоронних органів межу між застосування фізичної сили та спеціальних засобів (пластикових кийків, електрошокерів, газових балончиків тощо), тобто врахувати ефективність і доцільність того чи іншого заходу, спираючись на обставини, що склалися [8, с. 275].

Найбільш суворим адміністративно-правовим заходом є застосування вогнепальної зброї, що реалізується поліцейськими у випадках порушення суспільної безпеки та правопорядку в порядку, визначеному законом. Вогнепальна зброя – це різновид стрілецької ствольної зброї калібром до 20 мм, що призначена для ураження цілі металевим снарядом, який викидається зі ствола порохом зарядом або його замінником, має достатню вражаючу дію для заподіяння значних тілесних ушкоджень [10, с. 122–123].

Основною метою під час застосування працівниками правоохоронних органів вогнепальної зброї є припинення небезпечних протиправних дій особи, її затримання та притягнення до відповідальності. Можна вважати, що цей адміністративно-правовий примусовий захід містить прямі елементи втручання у протиправні дії правопорушника з метою їх припинення. З урахуванням ситуації та елементів небезпеки, які наявні під час затримання правопорушника, доцільно застосовувати психологічний вплив на особу, заздалегідь попередивши її про застосування вогнепальної зброї, що в окремих випадках сприяє припиненню протиправних дій [11, с. 495].

У статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» [6] закріплено положення про виняткові випадки застосування вогнепальної зброї як з попередженням про її застосування, так і без попередження. Тобто, законодавець встановив умови і межі застосування вогнепальної зброї, не врегулювавши при цьому порядок її застосування. Загальне визначення порядку застосування вогнепальної зброї можна розуміти як певну послідовність, злагодження чи узгодження [12, с. 527], юридично значущих дій працівника правоохоронних органів у разі виникнення обставин, за яких закон передбачає можливість застосування вогнепальної зброї. Послідовність дій

особи, яка затримує правопорушника із застосуванням вогнепальної зброї умовно можна поділити на періоди, що можуть бути різними за тривалістю у часі: – перший період – дії працівника правоохоронного органу безпосередньо перед застосуванням вогнепальної зброї [11, с. 495].

В.А. Коробкін, А.А. Святенко, вивчаючи питання застосування вогнепальної зброї без попередження, звертають увагу на те, що працівник правоохоронних органів має підстави привести її у готовність під час перевірки документів у підозрілих людей. Це буде для них попередженням про можливість застосування вогнепальної зброї [13, с. 70].

Так, положення статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» [6] передбачає для працівника поліції можливість привести у готовність вогнепальну зброю та попередити особу про її застосування, що відбувається у кілька етапів:

1) попередження можна здійснити з доведенням до відома особи (якщо така можливість існує) про те, що перед нею знаходиться працівник правоохоронного органу (демонстрація службового посвідчення);

2) застосування вогнепальної зброї як з попередженням, так і без попередження в разі затримання правопорушника потребує від особи, яка проводить затримання оцінки обставин, у яких відбувається затримання (місце, час, навколишнє середовище та інше), визначення умов правомірності застосування вогнепальної зброї (рівень суспільної небезпеки у протиправних діях правопорушника, можливі шкідливі наслідки та інше);

3) це дії особи, яка провела затримання правопорушника після застосування вогнепальної зброї. До них слід зарахувати: 1) усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення правопорушення; 2) вживання всіх можливих заходів для надання медичної допомоги особам, які постраждали чи опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя та здоров'я; 3) вживання заходів щодо осіб, які не здатні через стан здоров'я або інші обставини повідомити про себе (сім'ю, родичів, близьких знайомих за місцем праці та проживання); 4) забезпечення охорони місця застосування вогнепальної зброї, коли є випадки смерті, поранення особи, яка напала, або заподіяні значні матеріальні збитки; 5) гарантування безпеки взятих під захист осіб; 6) вживання заходів для запобігання та припинення насильства над затриманою особою; 7) за необхідності здійснення охорони об'єктів державної власності; 8) здійснення за необхідності вилучення вогнепальної, холодної зброї та інших предметів, які використовували правопорушник під час нападу; 9) поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування вогнепальної зброї [11, с. 497–498].

Враховуючи те, що визначальними принципами при застосуванні адміністративно-правового примусу поліцейськими є верховенство права та законність, а тому підстави його застосування мають бути чітко передбачені та визначені законом. Щодо порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими можна віддати належне законодавця, який закріпив основні положення щодо цієї правової категорії у Законі України «Про Національну поліцію» [6]. Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу [9, с. 209]. Так, відповідно до ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» [6] поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим [6].

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку [6]. Застосування примусового заходу передуватиме прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного заходу який має забезпечити публічний порядок та безпеку й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнутою без супротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події [9, с. 210].

Тож, важливою умовою застосування адміністративно-правового примусу є те, щоб забезпечити змогу правопорушнику почути законну вимогу поліцейського та надати достатньо часу аби зрозуміти та виконати таку вимогу. Таке положення не лише дозволяє зменшити прояви порушення прав людини та дискримінації, а й уникнути негативних наслідків застосування заходів адміністративного примусу.

Висновки. Поліцейські як суб'єкти правоохоронної діяльності, які уповноважені застосувати адміністративно-правові заходи примусу, зобов'язані чітко дотримуватися підстав та порядку застосування таких заходів, застосовувати їх виключно для самооборони, охорони та

захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку тощо. Всі заходи адміністративно-правового примусу мають бути законними, обґрунтованими, спрямованими на захист прав, свобод та інтересів людини. В ході дослідження встановлено, що чинне адміністративне законодавство не визначає підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, враховуючи цю прогалину в чинному законодавстві запропоновано внести до нього відповідні зміни. В контексті дослідження порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими виявлено, що норми чинного адміністративного законодавства у цій сфері є загальними та містять багато невизначених правових аспектів практичного застосування примусових заходів поліцейськими, за рахунок чого така службова особа отримує певний обсяг розсуду, що може в свою чергу призводити до порушень прав, свобод та інтересів людини та певних зловживань з боку поліцейського як представника правоохоронного органу.

Список використаних джерел:

1. Ульянов О.І. Правові засади застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. Південноукраїнський правничий часопис, 2018. № 1. С. 34–36.
2. Веб-сайт: Портал української мови та культури Словник.ua. URL: <https://slovyk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0>
3. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=+%EF%B3%E4%F1%F2%E0%E2%E0>
4. Про затвердження Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції: наказ МВС України від 29 березня 2016 року № 223. Офіційний вісник України від 17.05.2016. 2016 р., № 36, стор. 271, стаття 1411, код акта 81833/2016.
5. Баулін Ю.В. Обставини, які виключають злочинність дії. Харків: Основа, 1991. 360 с.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. ст. 379.
7. Остапович В.П., Бабенко В.Г., Янко І.В. Теорія, методика і тактика вогневої підготовки: навчально-методичний посібник / за заг. ред. В.О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України; «МП Леся», 2017. 208 с.
8. Соловйова О.М., Якубов Б.В. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. Юридичний науковий електронний журнал., 2020. № 2. С. 272–276. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/73.pdf
9. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію України» / Кол. авт.; кер. авт. кол. Т.П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
10. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. переробл. і доповн. К. : Юридична думка, 2012. 1020 с.
11. Остапенко О. Про безпеку при затриманні правопорушника. 2017. С. 491–500. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13080/491-500.pdf>.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія», 2012. 864 с. 13.
13. Святенко А.А., Коробкін В.Ф. Посібник старшого інспектора патрульної служби . Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. 336 с.
14. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію України» / Кол. авт.; кер. авт. кол. Т.П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.